

**Jordan
Radičkov**
**OKRUTNO
RASPOLOŽENJE**

S bugarskoga prevela
Ana Vasung

Zagreb, 2021.

disput

Dio prvi

VERBLJUD

Labudovi moji

Jedan je Ciganin imao nekoliko Cigančića.

Bili su crni kao vrag i prljavi kao vrag.

Jednom su se Cigančići bacili u neku lokvu, počeli se u njoj igrati i brčkati se i postali su crniji od vraga i prljaviji od vraga.

Stari je Ciganin izišao pred čergu, ugledao crnu i prljavu djecu u lokvi i raznježeno uskliknuo:

“Labudovi moji!”

VERBLJUD

U starim je čerkaškim* kronikama zapisano da verbljud živi posvuda: u pijesku, u vodi (postoje i vodeni verbljudi), na nebu; tko može pogledati u Sunce, u njegovu će oku ugledati verbljuda. Još je zapisano da je on prvo došao s Mjeseca – ondje je sve opustošio i kad više nije imao što pasti i posvuda je propadao u prašinu do grla, krenuo je svemirom. Prema istim kronikama trava i grmlje će se na Mjesecu ponovno pojaviti za čak tisuću godina i tek će se tada moći pasti.

Vrijeme seobe poklapa se s vremenom kuge. Čerkažani su, tek sahranivši svoje mrtve na visokom platou, sutradan primijetili da se između kamenja šeću verbljudi. Moguće je da je to bila fatamorgana, ili su pak to otkrile oči pune straha. Nakon nekog vremena verbljudi su nestali i kad su Čerkažani otišli na plato, vidjeli su da je on ogoljen kao kost i da se tu i tamo na kamenju vide tragovi verbljudovih zuba. Možda je zbog toga u kronikama zapisano da verbljud jede kamen, kao što hrđa jede željezo.

* Selo Čerkazki nalazi se u zapadnom dijelu Bugarske (op. prev.).

Bog stvara, verbljud ruši; sve pretvara u pijesak.

Ondje gdje verbljudi žive, u Sahari ili iza dugoga Kinetskog zida, zemlja je pretvorena u pijesak. Nitko ne zna kada će se i odakle verbljud pojaviti, zato što on živi posvuda.

Stare kronike posebnu pažnju posvećuju jednom otkriću: ljudi koji žive s verbljudima svjedoče fantastičnim pričama. Mnogo se čudnih stvari dogodilo za vrijeme verbljuda. Jednog su se dana na nebu pojavile krave s ribljim repom. Niti su bile leteće niti su ondje bile ukopane, samo su mirno mahale repom i preživale. Drugi je put na plato izišao egipatski faraon i održao govor. U kronikama nije zapisano ništa od toga govora, ljetopisci vjerojatno nisu razumjeli egipatski jezik. Faraon je na nebu nacrtao krokodila, popeo se na njega i preletio preko kuća. Dim iz dimnjakā ušao mu je u oči, pa je plakao.

Nepoznati Čerkažanin vratio se jedne noći kući i u krevetu umjesto žene zatekao kozu. Čim je pogledao van, na prozoru je ugledao glavu verbljuda.

Zahvaljujući verbljudu seljani su mogli vidjeti Nou i njegovu arku. Pojavio se na platou, pustio goluba, ali ptica nije pronašla maslinovu grančicu (u Čerkazkiju maslina ne raste), vratila se u arku i Noa je otišao zaključivši da potop još nije počeo. Odmah nakon Noe na plato je izišao verbljud i počeo češati kukove o kamenje. Jednom je iz zemlje izvirio troglavi zmaj i počeo bljuvati vatru i dim. Čerkažani su se naoružali i krenuli zmaju odsjeći glave i spasiti selo. Čudovište je nestalo kao da je u zemlju propalo. Umjesto njega Čerkažani su na

tome mjestu pronašli tri verbljuda kako mirno klimaju dlakavim glavama.

Vrijeme verbljuda postalo je poput sna. Sinje se nebo toliko zagadilo da je Sunce jedva pronalazilo procjep da bi provirilo – poprimilo bi oblik ribe, pa kukca, pa bi skakalo poput skakavca, pa bi postalo četvrtasto.

Nebesa su se ispunila gradovima, utvrdama, pašnjacima, pojavile su se dvije golgote i dva Božja groba, križari su jahali željezne konje, Mojsije se šetao s pločom s Deset Božjih zapovijedi i gazio po Sunčevu repu, a Turci i krdžalije* okretali su ovnove na ražnju; na istom su nebu vidjeli kako Pilat pere ruke, kako je Kraljević Marko dignuo cijelu zemlju i do koljena potonuo u nebo; kako Genoveva živi s košutom, kakav je pakao i kako točno vragovi muče grešnike – sve su vidjeli stari Čerkažani – i vatru, i kotao, i katran. Sami su vragovi sjedili poput Turaka pokraj vatre i jako nalikovali na Turke koji su okretali ovnove na ražnju. Sve je postojalo prije Čerkažana – očevi, djedovi i bake – sve se pojavljivalo i nestajalo na nebu; tu su vidjeli i samog Popocatépetla – vulkan, kako riga ognjenu zemlju i iznenada utihne te poprimi oblik verbljuda.

Kronike također bilježe da su Stari Bugari, čim su stigli na našu zemlju, odjednom na njoj otkrili svoje stare pašnjake, svoje žene, pa čak i djecu i unuke, pustili su konje sigurni da su im tu korijeni, i kad su zasjeli oko vatre da si pastrmu narežu na tanko, u drevnoj su no-

* Krdžalije su pripadnici plaćeničkih odreda u službi velikaša u Osmanskom Carstvu (op. prev.).

ći ugledali osmijehe Slavenki, lutajuće sjene verbljuda i siluete konja koji piju vodu iz Volge. U kronikama nije objašnjeno kako su te stvari viđene zajedno – vjerojatno im je u tome pomogao verbljud – on se tada nasmijao.

Mnogo je stvari viđeno, a druge su prepričane i zapisane prema pričama drugih i trećih lica. Naši su moreplovci pokušali otkriti Ameriku, prije nego što je bila otkrivena, ali su putem naišli na ogromne prepreke, strašne vodene grbe koje su razbijale lađe u paramparčad, i budući da su naši već poznavali verbljuda, otkrili su ga u tim vodenim grbama (na početku smo rekli da postoje i vodeni verbljudi). Unatoč svemu neki su se lukavštinom uspjeli izvući i otkrili su Ameriku, ali nitko se od njih nije vratio u Čerkazki da bi ispričao.

Ljetopisi tvrde da oni koji pomiruju verbljuda zaborave svoje porijeklo i u duši im iznikne crni cvijet. Sve je to dodatno zakomplicirano pretpostavkama i pričama i može se objasniti jedino verbljudovom intervencijom. Neki pak tvrde da je svaki umirući vidio osmijeh verbljuda. I kralj Darije vidio je taj osmijeh; a starješina Čerkazkija, koji je izgradio česmu dok je upravljao selom, priznao je, prije nego što je izdahnuo, da mu je u sobu ušao verbljud, nasmiješio se i pozvao ga da zajedno krenu na put. Naši su i dan-danas uvjereni da u smrtnom času samo verbljud može prenijeti čovjeka preko hladnog ognjišta.

Neki je čerkaški pustinjač, osamljen usred kamenja na platou, svake noći vidio kako mu se neka čerkaška seljanka smije i zove ga. Laštala je svoje zube na kamenu i sve se više smiješila. Jedne noći pustinjač više nije

izdržao, izišao je iz kamenja i istog trenu otkrio da to nije žena, već da je sam verbljud ondje stajao i oštrio zube... Pustinjak je od muke propao u zemlju i sutradan, koliko god su ga tražili, čak mu ni kost nisu mogli pronaći – na mjestu su pronašli samo jednu riblju ljušku. Tada su shvatili da što je veći osmijeh, veća je i vjerojatnost verbljuda.

Jedna je seljanka dugo širila glasinu da joj muž noću ide s verbljudom. Nastupilo je novo vrijeme, verbljud je ostario, čak su ga na tren potpuno zaboravili. No ta je seljanka baš u novo vrijeme progovorila o verbljudu i ispočetka je to izazivalo podsmijeh, no onda je zazvučalo ozbiljno pa su njezina braća jedne noći slijedila njezina muža i, premda je vrlo brižljivo prikrivao tragove, pronašla ga u kupu sijena s verbljudom. Čerkažanin je sam priznao da je shvatio da je to verbljudovo djelo čim se toliko zanio da je svaku noć išao u sijeno. Nije rekao je li zajedno s njim učio jesti sijeno, ali nisu ga ni pitali, jer zašto bi inače išao!

U to je vrijeme u čerkaški manastir došao kaluđer sa šivaćom mašinom. Sjedio je krotko pokraj prozora u svojoj ćeliji i tjerao mašinu. Šivao je sve s lakoćom – i muško, i žensko, i dječje. Šio je jeftino i sjedio iza prozora mirno kao pokraj ognjišta, s potpuno opuštenim osmijehom na kosmatu licu. Čerkaške su žene počele pretjerivati s narudžbama i posvuda su pričale o kaluđeru, i toliko su o njemu pričale da su muškarci zaključili da tu postoji neka magija, i pošli provjeriti svoje sumnje... Moram li vas uvjeravati da se i tu umiješao verbljud u liku kaluđera kosmata lica?

Jedan je činovnik u općini, neprimjetan čovjek s narukavnicima, nenadano odlučio oženiti se i prešao nekoliko brda kako bi pronašao ženu. Ta su brda ležala mirno poput verbljuda i djed mu je savjetovao da ne odlazi toliko daleko i da se ne sapleće o verbljudove grbe, jer se ne zna što će ući u kuću. Činovnik nije vjerovao starim kronikama i doveo je veličanstvenu ženu; bila je jaka kao Dan Kolov* – barem su tako tvrdili svi koji su borca viđali u borbama na sajmovima. Jednom su se posvađali (bili su sagradili kuću i počeli je pokrivati, žena je nosila blato, a muž ga je podizao kantom) i žena mu reče da će ga izbaciti iz kuće jer su grede u kući njezine i njezin ih je otac dovukao iz planine. Tihi se čovjek razbjesnio, odozgo bacio punu kantu blata na nju i ona je, premda je bila jaka žena, pala u blato i tako ležala neko vrijeme dok nije došla do daha. Potom je riknula poput lava i onako krupna, onako bijesna i znojna, uzela je prvo oruđe i počela njime razbijati kuću. Muškarac je pao s krova, okupili su se susjedi, ali nitko se nije smio približiti kako bi joj uzeo oruđe iz ruku. Ona je zamahivala svojim strašnim oruđem i razbijala kuću i nije stala sve dok nije sve pretvorila u hrpu cigle i greda, kao da je protutnjao potres. Žena se izmakla iz crvenog oblaka, koji se digao prilikom rušenja, bacila oruđe (to je bilo jedno strašno i teško ralo) i mirno pogledala

* Dan Kolov (1892-1940) bugarski je hrvač, europski prvak u hrvaњу slobodnim stilom. Iako je većinu života proveo u SAD-u i ondje izgradio karijeru, uvijek je isticao da je Bugarin i Bugari ga smatraju narodnim herojem (op. prev.).

okupljeni narod, a narod je na njezinu licu otkrio jedva primjetan osmijeh. Počeli su se došaptavati da je to verbljud i tiho su se povukli, a verbljud ih je gledao s blagim osmijehom... Na ženi je taj osmijeh ostao i nakon što je ležala u bolnici, njegov joj se trag i dan-danas vidi na licu. Hoda posvuda po selu, diže ralo i čim začuje grmljavinu, upozorava Čerkažane da se sakriju u kuću jer će s neba doći verbljudi i uništiti selo.

Znakovi na nebu, zapisani u starim kronikama na verbljudovoj koži, nisu se ponovili. Nitko više nije vidio Noinu arku, križare ni egipatskog faraona s krokodilom. A mi možemo samo zavidjeti starim ljetopiscima, svjedocima fantastičnih događaja i pojava, ali možemo se i veseliti jer ne živimo u strahu od strašne pojave verbljuda, niti ćemo krenuti za fatamorganom koju nam ironično pruža kako bi nas namamio ili natjerao da se naježimo.

Blagoslovljeno je naše vrijeme!

I tako, dok listam stare kronike, dok prelazim preko platoa na čijim se stijenama vide tragovi verbljudovih zuba ili promatram vijenac planina ispleten od verbljudovih grba, ne mogu ne osjetiti hladnoću u srcu. Sjećam se i što je zapisao posljednji ljetopisac poganin, kada su u Čerkazki navrli kršćani: "I bogove je i ljude stvorio verbljud!" Pokušao sam gledati u Sunce da vidim je li ondje verbljud, ali dosad nisam ništa otkrio, jer čim bih pogledao, cijelo bi nebo nestalo u vrtlogu.

Jako me muče te kronike i sam naziv *verbljud*. U ruskom jeziku ta riječ znači deva. Ali tumačenje koje se daje o verbljudu, pojedini dijelovi njegova opisa i način

na koji se javlja i nestaje nikako se ne mogu povezati s devom, iako se na nekoliko mjesta spominje grba. U jednoj se kronici kaže da se verbljud rađa kao čovjek, sisa kao čovjek, iako pase samo travu. Verbljud živi samo od trave, a dokaz je za to njegovo preseljenje s Mjeseca nakon što je opustošen. Ali kako onda objasniti činjenicu da postoje vodeni verbljudi?

I onda: zašto verbljud ruši zemlju i pretvara je u prah? Trebamo li upravo tu potražiti srž te zagonetke?

Mi, Čerkažani, još u djetinjstvu, zajedno s majčinim mlijekom, upijamo kronike o verbljudu. A u isto vrijeme otkrivamo Sunčevo oko da bismo zažmirili pred njegovom zasljepljujućom svjetlosti. Savjetovali su nam da ne gledamo u Sunce jer ćemo na njemu vidjeti verbljuda, a tko vidi verbljuda, oslijepjet će. Mi ne gledamo u Sunčevo oko, ali zato možemo gledati u bilo koje drugo. Crveno i okruglo kokošje oko, žuto pseće oko, crno bivolsko oko, sjajno oko konja u kojem se čovjek može ugledati. To su sve dobrodušne oči, one su mirne i gledaju vas kao da traže zaštitu. U njima nema verbljuda.

A gdje da onda tražimo verbljuda?

Nitko ne zna kakvog je oblika, kakve je veličine, kakve je boje i mirisa.

Verbljudova koža, na kojoj su zapisane stare kronike, obrađena je rukom, a zatim ju je vrijeme dugo obrađivalo, pa ako je danas pogledate, ne možete odrediti boju verbljuda i nikako se ne može dokazati je li bio ljuskav, kosmat, je li imao oklop poput starih zmajeva ili je pak bio gladak poput velikih morskih riba.

Raspitivao sam se kod starih ljudi i neki od njih rekli su mi da su sigurni da verbljud ima kopito – ponekad se noću čuje kako njime udara o zemlju.

Drugi su mi govorili da nema kopito, nego samo glavu poput kuke i dva uha kako bi mogao sve čuti.

Treći pak tvrde da verbljud može biti drvo, pas, nadgrobni spomenik, hodnik ili pak čovjek, kao i gušter; može vam stajati iza vrata, a da ga ne vidite, samo ćete ponekad osjetiti njegovo disanje; ili ste pak ponekad primijetili kako se, dok sjedite, zrak pored vas pomiče – sigurno ste vidjeli: to je verbljud; ili kada ste doma, sa ženom, odjednom skočite nakostriješeni, spremni da se raskidate zubima – znajte da je to djelo verbljuda, on kleči u kutu i gleda vas nevidljivim okom.

A ima i Čerkažana koji misle da su to neke stare priče, da je vrijeme verbljuda prošlo, ljudi su ipak ispali lukaviji od njega jer su izmislili vrijeme, podijelili ga u godine i svaka ih godina udaljava od verbljuda. Zato si čestitam novu godinu! Stari su Čerkažani, kada su ispraćali staru godinu, govorili: “Otišao je i taj verbljud!”

U toj pretpostavci o vremenu ima nekakvog smisla, čovjek je morao pribjeći lukavštini kako bi se spasio od užasa verbljuda, iako on nastavlja hodati s kopitima kroz vrijeme i tu i tamo otkrivamo na kamenu tragove njegovih zuba. I dosad nije objašnjeno zašto svakih nekoliko godina imamo jednu prijestupnu godinu i veljača postane duža za jedan dan. Upravo je taj dan, kažu neki Čerkažani, verbljudov rep. Tko ima dobar njuh, može tog dana osjetiti miris verbljuda.

Ipak, moramo biti zadovoljni i čestitati sami sebi jer je čovjek izmislio godinu kako bi njome mogao mjeriti svoje udaljavanje od verbljuda; s pomoću nje odredit će i kada je prošlo tih tisuću godina od preseljenja i je li niknula trava na Mjesecu kako bismo onamo otišli.

Nakon što su otkrivene letjelice, ni prvi piloti nigdje u zračnom prostoru nisu primijetili verbljude. Ni astronauti Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Američkih Država nisu ništa pričali o verbljudu. Moguće je da se probio duboko u svemir i da nas samo ponekad posjeti, poput Halleyeva kometa.

Obavezno nas posjećuje. Godine 1959. znanstvenici su se začudili jer se Zemlja počela sporije vrtjeti. Uvjeren sam da joj je neki verbljud legao na put i igrao se s njom kao što se mačka igra s klupkom vune.

Mnogo Čerkažana tvrdi da ako vas nešto udari u leđa, to je verbljud; ako kucate na neka vrata i ona se ne otvaraju, iza njih drijema verbljudovo oko. Da ga zapravo i ne moramo tražiti negdje drugdje, samo se moramo zagledati u ljudsko oko. Ti Čerkažani opiru se i starim kronikama, gdje je na nekoliko mjesta zapisano – zagledajte se u oko, zavirite u njegov izvor i pogledajte ne drijema li na dnu verbljud. Stari Čerkažani, prije nego što bi krenuli na put, dugo bi se gledali u oči, kao i prije negoli bi započeli kakav posao. Njima je to bilo lako, oni su poznavali verbljuda.

Vrijeme, čak i ponizno, nanosi nam nepravdu tako što nas prisiljava da tražimo nešto što ne poznajemo. Mi ne možemo odustati od traženja verbljuda nakon što nam je zaprijetio da će zemlju pretvoriti u pijesak

samo zbog svoje užasne navike da živi u pijesku. Ali ne samo zemlju, on sve pretvara u pijesak. Stare nam kronike govore da ako ugledamo vrtlog prašine u pustinji, to je zapravo uzdah verbljuda. Tog verbljuda fizičari nazivaju atomskom bombom, a svojim naoštrenim zubima pijesak pretvara u glazuru – poput glazure uspanog Popocatépetla koji su Čerkažani vidjeli na svojim nebesima. Ako u vrtu čovječanstva ugledamo verbljudov uzdah od prašine, to je loš znak – nebo bi se moglo ispuniti križarima, golgotama i krdžalijama koji kleče oko vatre, a Noa će pustiti goluba na plato kako bi potražio maslinovu grančicu.

Verbljud – kažu kronike – može pretvoriti u pijesak i najzeleniji vrt prijateljstva. Neka oko bude budno jer nitko ne zna kada će se i gdje pojaviti – on živi posvuda!

Tako mi govore stare čerkaške kronike o verbljudu i ja im ne mogu ne vjerovati jer su zapisane na samoj njegovoj koži.